

Igorček v svoje kraljevstvo. Ponosno stopi za svojo mizico in sede na klop in razvrsti okolo sebe vse svoje igrače in razgrne vse svoje knjižice. In lep, otroški nered je daleč naokrog ob Igorčku in njegovem prestolu. A on sedi tam sredi svojega bogastva, ponosen in resen, strog in pravičen!

In prijazen tudi!

Saj ima kralj Igorček za vsakega izmed svojcev ljubezniv pogled in dobro besedo. Prav po domače se razgovarja z backom in mucu, prijazno kramlja s konjičem in s prijateljsko dobrohotnostjo kliče vse one živali, ki mu jih hranijo njegove knjižice. In tako je Igorček tudi dober kralj — e, dobrota sama!

Zunaj pa sije na zemljo topla pomlad. In mamica pride k Igorčku in mu zakliče: »Igorček, ven na solnce!«

In Igorček odide z mamu na solnce. In dobro mu je, da se smeje, in toplo mu je, da mu zacveto rože na licih.

A opoldne, po obedu — takrat je Igorček truden in zaspan, da zadremlje na mehkem ležišču. Ko se pa zbudi, je nekoliko čmeren in siten in zamišljeno gleda izza mizice in izmed igrač tja predse, dokler se mu ne vrne dobra volja.

In potem je dobre volje ves popoldne, dokler ne pride trudna noč, ki ga kliče spat. In Igorček gre in leže in zaspi.

Iz knjige prirode.

Napisal *Solovej*.

III.

Ko smo govorili o luknjičavosti teles, smo rekli, da to ni ničesar drugega kot to, da so med posameznimi, čestokrat s prostimi očmi nevidljivimi delci tvarine majhne luknjice. Za očividni primer sem vam navedel gobo, ki jo imate za brisanje deske ali umivanje oken. Vzemite gobo in si jo oglejte več dni zaporedoma! Kaj opazite na nji? Ali ostane vedno enako velika? Ne. Lahko je suha ali mokra. Če je nekoliko sveža, jo položite malo na solnce, da se osuši. Kaj se zgodi pri tem? Vsa se vam skrči in zgrbi, in če pogledate njene luknjice natančneje, zagledate, da so mnogo manjše. Nato jo vtaknite v vodo! Kaj se zgodi? Hipoma se napihne in napije vode. Če jo sedaj dobro stisnete, izteče voda iz nje, in luknjice bodo zopet mnogo manjše. Vzrok te prikazni je stisljivost, a v ozki zvezi z njo je raztezljivost; o prvi govorimo takrat, kadar se luknjice v telesu pomanjšajo in delci tvarine drug drugemu pri-

❧ Glej, dekla sem Gospodova! ❧

bližajo, a o drugi takrat, kadar se luknjice povečajo, torej kadar se delci drug od drugega oddaljijo.

Pomenimo se najpred o stisljivosti in pogledjmo, če ima za nas kaj pomena!

Če stisnete gobo, zavzame mnogo manjši prostor. Zakaj? Ko ste jo stisnili, ste luknje pomanjšali, z drugimi besedami: povečali ste njeno gostoto, ki je tem večja, čimveč je na istem mestu delcev. Ker niste dodali nič novih delcev, a stari so na tesnejšem prostoru, je prirodno, da se mora obseg zmanjšati. Isto pa velja tudi narobe. Če delce kakega telesa zblížate, morajo zavzeti manjši prostor.

Važno je to v življenju zato, ker mnogokrat iz kakega telesa izperemo primešane delce drugega, s čimer damo ostalim priliko, da se približajo drug drugemu.

Gotovo ste že večkrat slišali od matere, kako so modrovali zlasti o volnenem perilu: »Moram malo večje narediti, saj pojde tako skupaj, ko se prvokrat opere.«

Pri pranju se izperejo nekatere snovi, ki so v volni, posebno še, če peremo v lugu. Volna je namreč mastna, in lug mast razje, s čimer dobe delci volne prostora, da se stisnejo.

Če se to godi neenakomerno, se telo skrivi. Položite tanko, mokro desko na sonce! Črez malo časa se vam zvije. Kako to? Solnce povzroči s svojo toploto, da na oni strani, ki je obrnjena ven, voda izhlapi. Ker je na drugi strani voda še notri, je notranja malo krajša in se stiska skupaj. Ko bi se deska enakomerno osušila, bi se samo vsa malo skrajšala, toda ker se suši neenakomerno, se skrivi. Takisto je z lepenko. Če položite odprto knjigo na sonce, se vam kmalu začno vihati listi. Zaradi stisljivosti zahtevamo od mizarja, da nam mora delati pohištvo iz suhega lesa. Če vzamemo za mizo sveži les, gotovo počí po sredi, ko se osuši, čeprav je bila plošča še tako dobro zlepljena. Po hišah imamo navadno lesene pode. Če je bil pod npravljen iz svežih desak, se kmalu pokažejo velike špranje, ki so prava zakladnica za prah. Če se tak pod dosti škropi, se vse deske zveržijo, in sicer tako, da so robovi zakrivljeni gor. Vlaga, ki pride iz zemlje ali skozi špranje pod deske, ne more hlapeti, dočim se voda po gornji strani kmalu dvigne in ogne iz lesa.

S stisljivostjo imamo opraviti vselej takrat, kadar pravimo, da se nam je kakšna stvar posušila. To ni nič drugega, kot da se je kakšna tekočina, navadno voda, umaknila izmed dotičnih delcev, ki se potem zgoste. Zlasti izkušajo to oni izmed vas, ki niso tako srečni, da bi mogli vedno otepati belo, sladko pogačo, ki se morajo čestokrat zadovoljiti s skorjico suhega kruha. Kruh je toliko časa mehak, dokler je svež, dokler ona voda, ki jo prilijejo mati pri peki, ne izhlapi. Ko se to zgodi, se delci stisnejo in se ne dadó več tako lahko premikati, skorja postane dokaj manjša in otrdne. Pri vsaki jedi se naredi po vrhu kakor nekaka smetana, če stoji dlje časa. Tudi tu je voda izhlapela, da so ostali samo trši deli in se zgostili. Vem, da ste že vsi srebalí sladko hrušovo in jabolčno vodo in lovili po nji sladke

sadeže. Če pogledate suho hruško ali jabolčen krhelj, dokler to še ni skuhan, boste videli, da ni tako lepo kot je dobro, temveč grbavo in nabrano. Kako to, da dobimo take spake iz sušilnice, če denemo noter lepo okroglo in sočnato sadje, kako to na primer, da dobite iz krasnih rdečih črešenj take grdobe? V peči je silna vročina, ki povzroči, da izhlapi vsa voda. In te je veliko. Če ste videli kdaj, kako delajo mošt, ste opazili, koliko tekočine je v sadju. In vsa ta tekočina v peči izhlapi, le s to razliko, da pri sušenju ostane sladkor, ki je v nji raztopljen, v sadu in se šele potem raztopi, ko se sadje skuha. Razumljivo je, da je koža za jabolko sedaj preobširna, ker ga je toliko manj, in da se zgrbanči. Ko se suho sadje kuha, pa zopet malo nabrekne, ker vpije vodo skozi kožne luknjice.

No, tudi na človeku najdemo ta pojav. Le pogledjte svoje ročice, kako so zavaljene in podložene, da se doli pred prstki kar delajo lepe, okrogle jamice. Če se smejete, se vam delajo jamice sredi rdečih, polnih lic, ki so zlasti pri manjših možakarjih tako napeta, da mali, prifrknjeni nosek komaj malo gleda po božjem svetu. Mladini pravimo, da je sveža, da je taka kot kri in mleko. Ali če pogledate bolnika, opazite, da so mu lica upadla in roke suhe; ostarelim ljudem se začne grbančiti koža in delati gube. Odkod ta razlika? Če je človek bolan, če mnogo trpi in strada ter če se stara, porabi sokove in dobre snovi, želodec pa s prebavljeno hrano ne more več nadomeščati izgube, in potem pravimo o človeku, da se suši. Med mišicami ni več toliko zlasti maščobe, s čimer se obseg telesa zmanjša, in ker koža ni več tako napeta, se zgrbi. Če dolgo packate po vodi, se vam naredo koncem prstov gubice; tudi tu je vzrok isti.

V prihodnjem članku vzamemo v razgovor raztegljivost, ki je s stezljivostjo v najožji zvezi in pravzaprav samo obrnjena lastnost, o kateri smo govorili danes.

Samo priporočam vam, da čitate pazljivo in si dobro zapomnite, kar vam povem! Sicer poznejših, težjih stvari ne boste razumeli. A počasi se potem navadite sami opazovati prirodo, kar vam ne bo težko, če te članke pazno preberete. Priroda je najkrasnejša knjiga, ker jo je pisal Stvarnik, in najcenejša knjiga, ker jo je pisal Oče svojim otrokom, ki jim je dal zato tudi oči, da jo morejo brati, in razum, da jo morejo razumeti.

Maj.

In zopet nam siješ, cvetni maj!
Nad tabo nebo se smeji;
ah, tebi smeji se pomladno nebo,
pod njim pa bolesti ni!

Glej, tam po livadah pisanih
dehteče ti rože cvetó!
Čuj, po drevesih ptičice
prelepe ti pesmi pojó!

In tebi lesovi senčnati
in vode srebrne šumé . . .
Oj, dobrodošel, rožni maj,
vsa srca se te veselé!

Ivo Danič.